

תקציר

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את ההשפעות וההשלכות של תוכנית מידור אשר עוצבה להשגת הפרדה ואיזון בין חיי העבודה לחיי המשפחה של מורים אשר הופעלה באופן עצמאי למחקר בבית ספר יסודי בירושלים במהלך שנת 2022. תיאוריית "המטריה" אשר לוותה את המחקר הנה תיאוריית המידור (segmentation) אשר גורסת כי המודל הטוב ביותר להשגת איזון בין חיי העבודה לבין החיים הפרטיים והמשפחתיים של הפרט (work-life balance\WLB) הנה באמצעות הפרדה בין שני היבטי החיים הללו הן על ידי הפרט וברמה הפסיכולוגית ובשאר הרמות שנמצאות בשליטתו של האינדיבידואל או של העובד והן על ידי הארגון עצמו אשר קובע את תנאי העבודה, את סביבת העבודה ואת התרבות הארגונית (Hooja, 2018; Mathew & Natarajan, 2014). בהתאם לתיאוריית המידור, כאשר שני היבטי החיים הללו- העבודה והמשפחה, אינם ממודרים, נוצרים בחיי הפרט קונפליקטים רבים אשר משליכים לרעה הן על רווחתו האישית והן על הארגון (Rosner, 2005; Sorenson & McKim, 2014). וכן, כי כל שאר המודלים החותרים להשגת איזון בין עבודה לבין משפחה אינם יעילים כמו המידור (Yang et al., 2019).

בכדי לבחון את השפעות תוכנית המידור אשר יושמה בבית הספר בירושלים ב-2022, נערך מחקר משולב (mixed method) אשר כלל כלים כמותיים ואיכותיים כאחד. מבחינה כמותית, נערכה השוואה סטטיסטית של שאלון אשר בחן את שביעות הרצון מחיי המשפחה, מהחיים הפרטיים ומן העבודה כמו גם את התפקוד המקצועי בקרב קבוצת מחקר- 30 מורים אשר עבדו תחת מדיניות המידור וקבוצת ביקורת- 30 מורים אשר לא עבדו תחת תוכנית מידור במהלך הקריירה שלהם.

חלקו הכמותי של המחקר בחן את הקשרי שבין משתני המחקר השונים הכוללים: א. איזון נתפס של המורים בין חיי העבודה לחיי המשפחה, ב. שביעות רצון של המורים מחי המשפחה שלהם, ג. שביעות רצון של המורים מחי העבודה שלהם, ד. מחויבות המורים לבית הספר ו-ה. מידת הפרודוקטיביות הנתפסת של מורים. כמו גם נערכה השוואה בין כלל המשתנים הנמדדים בקרב מורים אשר פועלים תחת מדיניות מידור וקבוצה של מורים אשר אינם עובדים באופן ממודר.

משתנים אלו נמדדו באמצעות שאלון הכולל חמישה סולמות (סולם נפרד לכל משתנה). השאלון הורכב מ-26 היגדים עליהם המשיבים התבקשו לדרג את מידת הסכמתם על סולם בין חמישה דרגות הנעות מ"לא מסכימה כלל" ל-"מסכימה במידה רבה". ההיגדים בשאלון תורגמו מתוך מחקרים

שונים אשר בחנו את המשתנים הללו - (Hogarth, et al., 2000; Zabriskie et al., 2013; Nabjundeswaraswamy, 2015; Aziz et al., 2021; Beaton et al., 2009).

מבחינה איכותנית, נערכו ראיונות חצי-מובנים עם 8 מורות מתוך המדגם של קבוצת המחקר בכדי להבין באופן מעמיק ואיכותי יותר את ההשלכות של תוכנית המידור. הראיונות כללו שאלות אשר בחנו את תפיסותיהן של המורות בנוגע למדיניות המידור שלימדו תחתיהן, וכן, שאלות הבוחנות כיצד המורות תופסות את השלכות תוכנית המידור על היבטים שונים של חייהן הפרטיים, המשפחתיים והתעסוקתיים. יחד עם זאת, ניתן מקום לשיח פתוח בו המורות יכלו לבטא מגוון של מחשבות, תפיסות, עמדות וכדומה בנוגע לתוכנית המידור. כל ראיון נמשך בין שעה לשעה וחצי ונערך באופן אנונימי.

תוצאות חלקו הכמותי של המחקר הצביעו על השפעות חיוביות של המידור במערכת החינוך על כלל המשתנים אשר נבחנו. המסקנה העולה ממחציתו הראשונה של הניתוח הכמותי הוא שקיימת התאמה בין מידת האיזון שהמורות חוות בין עבודה למשפחה לבין כלל המשתנים אשר נבחנו. וכן, נמצא כמשוער כי קבוצת המחקר (מורות אשר לימדו תחת מדיניות המידור) דיווחה על איזון רב יותר בין עבודה למשפחה בהשוואה לקבוצת הביקורת (מורים אשר לא לימדו תחת מדיניות של מידור). כלומר, נמצא שלאיזון בין עבודה ומשפחה יש השפעות חיוביות על חמשת המשתנים אשר נבחנו.

מסקנת המחקר הראשונה אשר עלתה מחלקו האיכותני של המחקר היא כי מדיניות המידור אשר יושמה בבית הספר הייתה ביוזמה של המנהלת בלבד לא רק במובן שלא היו מעורבים בעניין גורמים בכירים יותר של משרד החינוך, אלא גם שהמורות עצמן לא היו מעורבות בגיבוש התוכנית ובעיצובה, מה שהוביל גם לחולשות של המדיניות. כאשר חולשות אלו כוללות את המענה החלקי והבלתי מספק של המדיניות על הקריטריונים לסביבת עבודה ממודרת והפתרון החלקי והבלתי מספק שהיא הציעה לבעיות המאפיינות את מקצוע ההוראה בהקשר של היעדר האיזון והמידור המאפיין את המקצוע.

מסקנת המחקר השנייה של חלקו האיכותני של העבודה הנה שכצפוי ובהתאם למחקר קודם, המידור הוביל לשיפור בחוויה הכללית של המורות הן מבחינה אישית, הן מבחינה משפחתית והן מבחינה מקצועית. המסקנה הזו מורכבת משלושה תתי-מסקנות אשר נידונות בפרק הדיון באופן נפרד. כמו כן, מסקנה זו תואמות לממצאים ולמסקנות אשר עלו בחלקו הכמותי של המחקר הנוכחי.

מסקנת המחקר האחרונה היא שבעוד שהדיון האקדמי נעזר בהפרדה והבדלה בין השלכות על היבטי חיים שונים, בפועל מדובר בתופעה הוליסטית שכן אדם אחד חווה הן את חייו האישיים, המשפחתיים והתעסוקתיים באופן שלם. לפיכך לא ניתן לדבר על ההשלכות החיוביות של המידור אשר עלו במחקר מבלי לדבר על האופן בו הן מתכתבות זו עם, מעשירות זו את זו, מסייעות זו לזו ונשפכות זו אל זו. בהתאם לתיאוריות בתחום הדינמיקה ויחסי הגומלין שבין עבודה למשפחה אשר נידונו בסקירה, כיוון שהן העבודה והן המשפחה הן שני היבטים של אותם החיים של אותו הפרט הם בעלי השפעה אחת על השנייה, לטובה או לרעה. במקרה הזה, שבו יושמה מדיניות מידור בקרב מורות אשר קודם לכן לא נהנו מתנאים דומים, נוצרה השפעה חיובית אשר הדהדה בכל היבטי החיים שלהן.

חולשת המחקר העיקרית נובעת באופן ישיר ובלתי נמנע מחולשת מדיניות המידור אשר יושמה ועמדה במרכז המחקר הנוכחי. מדיניות המידור אשר יושמה בבית הספר הייתה פרי יוזמתה של המנהלת ושל המנהלת בלבד, אשר לא נעזרה או עירבה גורמים מלמטה כגון את המורים, את ההורים ואת הקהילה וכן, לא נעזרה או עירבה גורמים מלמעלה כגון בכירים במשרד החינוך. מסיבות אלו, מדיניות המידור הייתה מוגבלת מאוד מבחינת הביטויים האופרטיביים שלה, שכן כוחה וסמכותה של מנהלת בית ספר לערוך שינויים במאפיינים הארגוניים של המוסד החינוכי ובתנאי העבודה של המורים. ובנוסף, מדיניות המידור הייתה פחות עשירה, פחות מובנת על ידי המורים, ההורים והקהילה וגם זכתה לפחות גושפנקא משניתן היה להשיג על ידי בנייה ויישום מדיניות בשיתוף פעולה עם גורמים אלו. מכאן שחולשת המחקר הראשונה היא שנעשה כאן ניסיון לעמוד, למדוד, לפרש ולהבין את ההשפעות וההשלכות של עבודה בסביבה ובתנאים ממודרים כאשר בפועל, המידור היה חלקי בלבד, זמני וחולף ומיושם בקרב מדגם קטן של מורות. לפיכך, יש לקרוא את תוצאות ומסקנות המחקר הנוכחי כתוצאות ומסקנות של מחקר גישוש וראשוני בלבד, כאבני דרך ראשונות במסלול שעוד נותר לסלול. בין השאר, בכדי להתגבר על חולשת המחקר הנוגעת למדגם המצומצם, הוחלט להוסיף קבוצת ביקורת לחלקו הסטטיסטי של המחקר.

חולשת מחקר נוספת נובעת מן הזמן שבו הוחלט לערוך את המחקר הנוכחי. כיוון שהמחקר החל מספר חודשים לאחר תחילת השנה בה הופעלה תוכנית המידור, לא נערכו ראיונות או שאלונים מקדימים עם מדגם המורות אשר עבדו תחת המדיניות ולכן לא ניתן היה לערוך השוואות בין ה-Baseline לבין ה-Endline, קרי בין התפיסות והעמדות של המורים בטרם הפעלת התוכנית ואחריה. בכדי להתגבר על חולשת המחקר הזו, נוספה קבוצת ביקורת לניתוח הסטטיסטי ובחלקו האיכותני

של המחקר, המורות נשאלו בראיונות על החוויה במהלך שנות המידור לעומת שנים קודמות שלא היו ממודרות.

ההיכרות של חוקרת עם המורות המרואיינות הנה חולשת מחקר נוספת, כיוון שיתכן שהיכרות זו פגעה באנונימיות של המרואיינות וכי הפגיעה באנונימיות גרמה להטיה של תשובות ותגובות המרואיינות. במהלך הראיונות המורות נשאלו על נושאים מעט אישיים ורגישים כגון מצבן המשפחתי ואיכות תפקודן בעבודה ועל אף שהאנונימיות של המורות נשמרה במובן שפרטיהן האישיים לא תועדו או פורסמו בשום שלב, בפועל האנונימיות לא הייתה שלמה כי החוקרת והמראיינת הנה חלק מן הצוות הפדגוגי ועובדת לצד המורות המרואיינות. בכדי להתגבר על חולשת המחקר הזו, השאלות נוסחו בהשמת דגש על השלכות מדיניות המידור, כך שהמורות ירגישו שהן אינן מדברות על נושאים הנמצאים בשליטתן או באשמתן, אלא בתוצאות ישירות לכאורה של מדיניות המידור.